

# พระพุทธศาสนามหายานในญี่ปุ่น

แปลและเรียบเรียงโดย

พระเทพวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.

อธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

## ความนำ

หลักศรัทธาดั้งเดิมของญี่ปุ่น คือศรัทธาในบรรพบุรุษ(Filial Piety) และศรัทธาในธรรมชาติ ศรัทธาทั้ง ๒ อย่างรวมกันเป็นความเชื่อแต่ดั้งเดิมของญี่ปุ่น บริเวณที่เป็นประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบัน ถือว่าเป็นดินแดนแห่งรุ่งอรุณ (Land of rising sun) มีเทพนิยายอยู่ในคัมภีร์โคยิกิ ของญี่ปุ่น(ของจีนโต ?) เป็นตำนานเกี่ยวกับการสร้างเกาะญี่ปุ่น

ตัวละครที่มีบทบาทในการสร้างเกาะญี่ปุ่น เทพอิซานางิกับอิซานามิ อิซานางิ คือ ปฐมเทพที่เป็นพลังฝ่ายบวก เทียบได้กับหยางของจีน(เพศชาย) เป็นฝ่ายจิต (นามธรรม) อิซานามิ คือ ปฐมเทพี เป็นพลังฝ่ายลบ เทียบได้กับหยินของจีน (เพศหญิง) เป็นพลังฝ่ายวัตถุ ทั้งอิซานางิและอิซานามิ มีปฐมธาตุเป็นตัวควบคุมอยู่อีกทอดหนึ่ง เรียกว่า ฮอนยิ ซูอียะกุ ตำนานบอกว่า อิซานางิกับอิซานามิอยู่ร่วมกัน ทำให้กำเนิดเทพอีกหลายองค์ เทพที่สำคัญที่มีบทบาทในการสร้างเกาะญี่ปุ่น คือ

(๑) เทพแห่งดวงจันทร์ ชื่อ ซึคุโยมิ

(๒) เทพแห่งทะเล ชื่อ สึซานโอะ

(๓) เทพีแห่งพระอาทิตย์ ชื่อ อะมะเตระสุ

อะมะเตระสุ เป็นเทพีผู้เป็นเจ้าของเกาะญี่ปุ่นโดยเฉพาะ ชาวญี่ปุ่นมีชีวิตอยู่ในท่ามกลางความคิด ความหวังและความไม่ใฝ่ฝันที่ล้อมรอบด้วยเรื่องเทพ-เทพี กล่าวโดยสรุป ศรัทธาของชาวญี่ปุ่น เป็นการหล่อหลอมขึ้นมาจาก ๖ ส่วนคือ (๑)ศรัทธาในบรรพบุรุษและหมู่เทพท้องถิ่น (๒)ศรัทธาในเต๋า (๓)ศรัทธาในขงจื้อ (๔) ศรัทธาในพระพุทธศาสนามหายาน (๕)ศรัทธาในคริสต์ศาสนา และ(๖)ศรัทธาในชินโต

## ความสัมพันธ์ด้านศาสนาระหว่างจีนกับญี่ปุ่น

ความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ชาติปรากฏชัดเจนตั้งแต่ พ.ศ.๑๐๐๐ คำว่า "ญี่ปุ่น-Japan" แผลงมาจากภาษาจีนว่า จิเปน (Jih-pen) แปลว่า บ่อเกิดแห่งพระอาทิตย์ (จิเปน เป็นชื่อเรียกดินแดนทางทิศตะวันออกของประเทศตัวเอง) ปัจจุบัน ญี่ปุ่นมีประชากร ๑๒๖,๗๗๑,๖๖๒ คน มากกว่าประชากรของไทย แต่มีพื้นที่เพียง ๓๗๘,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร น้อยกว่าพื้นที่ของประเทศไทย (ไทยมีพื้นที่ ๕๑๔,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร)

ถามว่า “พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อไรและอย่างไร ?” สภาพทางภูมิศาสตร์ของญี่ปุ่นในปัจจุบัน มีเกาะใหญ่อยู่ ๔ เกาะ คือ ฮ็อกไกโดอยู่เหนือสุด ฮอนชูอยู่ตอนกลาง ชิโกกุอยู่ใต้ฮอนชูลงมา และกิวชูอยู่ใต้สุด แบ่งประเทศออกเป็น ๘ ภาค ๔๗ จังหวัด ตามความแตกต่างของสภาพอากาศ ภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรม

เส้นทางที่พระพุทธศาสนาแผ่จากเมืองจีนเข้าไปสู่ญี่ปุ่น อัจฉริยะ ๒ เส้นทาง คือ เส้นทางที่ ๑ จากจีน (ปัจจุบันคือบริเวณเหินหยาง) ผ่านเกาหลีแล้วเข้าสู่ญี่ปุ่นซึ่งน่าจะเป็นบริเวณเกาะฮอนชูและกิวชู เขตพื้นที่ภาคกลาง เส้นทางที่ ๒ จากจีนผ่านรัสเซียแล้วเข้าสู่ญี่ปุ่นซึ่งน่าจะเป็นบริเวณเกาะฮ็อกไกโด เขตพื้นที่ภาคเหนือของญี่ปุ่น

พระพุทธศาสนาแผ่จากอินเดียเข้าจีนประมาณ พ.ศ. ๖๐๐ แผ่จากจีนเข้าสู่เกาหลี ประมาณ พ.ศ. ๙๐๐ จากเกาหลีเข้าสู่ญี่ปุ่น พ.ศ. ๑๐๐๐

พระพุทธศาสนาก่อนที่จะเข้าไปสู่ญี่ปุ่น ต้องผ่านเกาหลี โดยพระญี่ปุ่นไปศึกษาพระพุทธศาสนาในจีนแล้วกลับมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบ้านเมืองของตน แต่เดินทางจากเมืองจีนไปญี่ปุ่น ต้องผ่านเกาหลีก่อน สันนิษฐานว่า พระภิกษุที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในเกาหลีเป็นพระญี่ปุ่น เพราะมีชื่อเหมือนชาวญี่ปุ่น เช่น พระเอโดะ

ปัจจัยที่สนับสนุนให้พระพุทธศาสนาแผ่จากเกาหลีไปญี่ปุ่น คือกษัตริย์ของเกาหลี ที่ชื่อ เชียงเมียง กษัตริย์ของเกาหลี เมื่อทรงรับนับถือพุทธศาสนา ทรงสนับสนุนพุทธศาสนาให้เจริญในเกาหลี ยุคหนึ่งตกเป็นเมืองขึ้นของญี่ปุ่น ถึงคราวส่งเครื่องบรรณาการไปถวายกษัตริย์ญี่ปุ่น ก็นิยมที่จะส่งพระพุทธรูปและคัมภีร์ไปถวายจักรพรรดิญี่ปุ่น พระเจ้าเชียงเมียงส่งพระพุทธรูปไปถวายพระเจ้ากิมเมอิ พร้อมคัมภีร์ ชาวญี่ปุ่นในยุคแรกจึงรับพุทธศาสนาในลักษณะเป็นคัมภีร์และพระพุทธรูป แต่ชาวญี่ปุ่นรู้จักพุทธศาสนามาก่อนหน้านี้แล้วหลายปี

พ.ศ. ๑๑๓๕ สมัยพระนางซุอิโกะ จักรพรรดินีที่เป็นข้าของเจ้าชายอูมายาโตะ หรือไซโตกุ พระพุทธศาสนารุ่งเรืองมาก พระนางซุอิโกะถึงกับสละราชสมบัติ ออกบวชเป็นภิกษุณี ให้เจ้าชายอูมายาโตะผู้เป็นหลาน สำเร็จราชการแทน เจ้าชายอูมายาโตะนี้เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว ได้รับการขนานนามว่า “ไซโตกุ” หรือ “ไซโตกุไดชิ” ซึ่งพระองค์เป็นผู้วางกฎเกณฑ์วัฒนธรรม อารยธรรมของญี่ปุ่น โดยอาศัยพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

## วิถีชีวิตเชิงศาสนาในญี่ปุ่น

พระพุทธศาสนาตั้งเดิมตั้งแต่ยุคนารา ในช่วงประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ ถึงยุคเมย์ พ.ศ. ๒๔๕๕ รวมเวลาประมาณ ๑๒๐๐ ปี พระพุทธศาสนาผูกติดอยู่กับกลุ่มคนที่มีอำนาจมาโดยตลอด เป็นราชสำนักบ้าง ขุนนางบ้าง กลุ่มชนชั้นสูงบ้าง นิิกายที่เข้าไปในญี่ปุ่น ในระยะเวลาประมาณ ๑๒๐๐ ปี ก็มีนิกายเชิงปรัชญา และนิกายเชิงศรัทธา นิกายสรวาสตีวาทีน ซึ่งเป็นแนวปรัชญาก็เข้าไป นิกายเสาตรานติกะก็เข้าไป นิกายมาธยมิกะ ของนาคาชุนก็เข้าไป นิกายโยคาจารย์ของอสังคะ วสุพันธุ นิกายตันตระ นิกายสุชาวดี ก็เข้าไป ฌาน(เซน) ก็เข้าไป

นิกายในเชิงปรัชญา กลายสภาพเป็นหลักวิชาการ นำไปศึกษาในสถาบันการศึกษาของญี่ปุ่น ส่วนนิกายเชิงศรัทธาก็เข้าไปหลอมรวมกับวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมในญี่ปุ่น และเจริญรุ่งเรืองมาถึงปัจจุบัน มีการสำรวจ

ข้อมูลพบว่าในญี่ปุ่น มีศาสนาชินโตเป็นศาสนาหลัก แต่วัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นการผสมผสานระหว่างชินโตกับพระพุทธศาสนาพุทธนิกายมหายาน เป็นจุดที่ทำให้เกิดผลิตผลชั้นยอด ชินโตเป็นภาพสะท้อนของความเอาจริงเอาจัง มีความศรัทธามุ่งมั่น มหายานสะท้อนภาพของเมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อ เพื่อแม่

พ.ศ.๒๕๐๓ มีการสำรวจข้อมูล เกี่ยวกับกลุ่มพุทธศาสนาในญี่ปุ่น กลุ่มใหญ่ ๆ มีดังนี้ กลุ่มเซนมีศาสนิกทั้งหมด ๙.๒ ล้านคน กลุ่มสุชาวดี ๘.๕ ล้านคน กลุ่มนิจิเรน ๒.๕ ล้านคน

ต่อมา พ.ศ. ๒๕๓๑ มีการสำรวจข้อมูลในลักษณะเดียวกันอีกครั้ง ปรากฏว่า กลุ่มเซน มีศาสนิก ๑๘ ล้านคน สุชาวดี ๓๙ ล้านคน นิจิเรน ๖๕ ล้านคน จำนวนศาสนิกเหล่านี้ไม่ได้เพิ่มมาจากไหน แต่เป็นศาสนิกที่ออกมาจากชินโต คือยังคงนับถือชินโตอยู่ และเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาพร้อมกันไปด้วย เป็นเรื่องที่ต้องศึกษาและค้นพบให้ได้โดยเฉพาะประเด็นคร่อมวัฒนธรรม (Cross Culture) ว่าเป็นเพราะเหตุใด เกิดอะไรขึ้นผลิตผลจากการคร่อมศาสนา เป็นลักษณะนิสัยแบบญี่ปุ่น

ลักษณะการคร่อมทางวัฒนธรรมนี้ยิ่งมีมากขึ้นในยุคต่อมา จากการสำรวจอีกครั้งในปี พ.ศ.๒๕๓๑ ทำเป็นเปอร์เซ็นต์ ออกมาจากประชากรญี่ปุ่นทั้งหมด คนที่นับถือชินโต มี ๕๙ เปอร์เซ็นต์ พุทธศาสนา ๔๙ เปอร์เซ็นต์ จากการสำรวจเมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๓๙ พบว่า ชินโตมีศาสนิก ๑๐๒,๒๑๓,๗๘๗ คน มีศาสนสถาน ๘๙,๓๒๑ แห่ง มีนักบวช ๘๒,๗๙๗ คน พระพุทธศาสนามีศาสนิก ๙๑,๕๘๓,๘๔๓ คน มีศาสนสถาน ๘๗,๔๒๙ แห่ง มีนักบวช ๒๓๖,๐๘๗ รูป ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีชาวพุทธมากเป็นอันดับ ๒ รองจากจีน

ในปัจจุบัน ญี่ปุ่นมีประชากร ๑๒๖,๗๗๑,๖๖๒ คน แต่รวมศาสนิกของทั้ง ๒ ศาสนา จำนวน ๑๙๓,๗๙๗,๖๓๐ คน จะเห็นว่า จำนวนศาสนิกของทั้ง ๒ ศาสนาดังกล่าว มีมากกว่าจำนวนประชากรของญี่ปุ่นที่เป็นเช่นนี้ เพราะบางคนนับถือ ๒ ศาสนาในขณะเดียวกัน เพราะฉะนั้น เวลาคำนวณจำนวนศาสนิก ใน ๑ คนต้องนับ ๒ ครั้ง

## พระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นแต่ละยุค

กำเนิดและพัฒนากำเนิดแห่งพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น ถ้าแบ่งเป็นยุคตามระบบการปกครองของฝ่ายบ้านเมือง สามารถแบ่งได้ ๖ ยุค ดังนี้

๑. ยุคนารา	ประมาณ	พ.ศ.๑๒๕๓-๑๓๒๗
๒. ยุคเฮอัน	ประมาณ	พ.ศ.๑๓๓๗-๑๗๒๘
๓. ยุคกามาคุระ	ประมาณ	พ.ศ.๑๗๒๘-๑๘๗๖
๔. ยุคหลังนิจิเรน	ประมาณ	พ.ศ.๑๘๔๓-๒๑๔๓
๕. ยุคโตกูงาวา	ประมาณ	พ.ศ.๒๑๔๓-๒๔๑๑

๖. ยุคเมย์<sup>1</sup>

ประมาณ

พ.ศ.๒๔๑๑-๒๔๕๕

### ๑. ยุคนารา (พ.ศ. ๑๒๕๓-๑๓๒๗)

พระพุทธศาสนาในยุคนารามีลักษณะเป็นเชิงวิชาการ เป็นเพราะสาเหตุ ๒ ประการ คือ การรับพระพุทธศาสนาเข้าไปในญี่ปุ่นในยุคแรก เป็นการรับเอาคัมภีร์เข้าไปศึกษา และลักษณะการที่ชาวญี่ปุ่นเข้าไปสืบพระศาสนาในเมืองจีน เป็นการเข้าไปศึกษาพระพุทธศาสนา ลักษณะการรับพระพุทธศาสนาจึงมีนัยเชิงวิชาการมากกว่า ในยุคนารา มีนิกายต่าง ๆ ดังนี้

#### นิกายกษะหรือโกสะ

##### (หรือนิกายสรวาสติวาทินหรือไวภาษิกะ)

นิกายกษะกำเนิดขึ้นมาโดยมีคัมภีร์อภิธรรมโกสะของท่านวสุพันธุเป็นพื้นฐาน บางที่เรียกว่า “โกสะ”(ในอินเดียเรียกว่า สรวาสติวาทินหรือไวภาษิกะ) มีบทบาทในอินเดียมาก่อนที่จะเข้ามาในญี่ปุ่น มีหลักปรัชญาว่า “สรรพสิ่งดำรงอยู่ในกาลทั้ง ๓ อดีตและอนาคตเป็นสัจจะ ปัจจุบันมีรากฐานอยู่ในอดีต ผลของปัจจุบันมีอยู่ในอนาคต ปัจจุบันอยู่ในฐานะเป็นผลของอดีตและเป็นเหตุแห่งอนาคต” นอกจากนี้ยังสอนทฤษฎีอะตอม “สรรพอะตอมมีขนาดเล็กมากจนกระทั่งว่า เป็นสิ่งที่สามารถรับรู้ได้เฉพาะพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์”

การสอนทฤษฎีปรัชญาสุดโต่งนี้เอง ทำให้สถานะของสรวาสติวาทินไม่โดดเด่น รุ่งเรืองอยู่ในเฉพาะในยุคที่นักวิชาการรุ่งเรือง เมื่อสิ้นยุควิชาการ นิกายนี้ก็เสื่อมสูญไป เหลืออยู่แต่คัมภีร์ไว้ศึกษาในสถาบันต่าง ๆ เท่านั้น

#### นิกายโยยิตสุ

##### (หรือนิกายเสাত্রานติกะ หรือสุดตันติกะ)

พระภิกษุชาวเกาหลีเป็นผู้นำนิกายนี้เข้ามาเผยแผ่ในญี่ปุ่น ประมาณ พ.ศ.๑๑๖๘ โดยมีคัมภีร์ “สัตยสิทธิ” ของท่านหวิธรรมันเป็นพื้นฐานสำคัญ สอนว่า “สรรพสิ่งในจักรวาลไม่มีการดำรงอยู่อย่างแท้จริง ยกเว้นนิพพานธาตุ ๘๔ ไม่มีสัจภาวะที่คงทน ปราภฏการณทั้งหมดสามารถลงทอนไปสู่ ‘อะตอม’ การรวมกันของวัตถุ เป็นการรวมกันตามเหตุปัจจุบันในปัจจุบัน อดีตและอนาคตไม่มีอยู่ด้วยตัวเอง แต่รวมอยู่ที่ปัจจุบันขณะ ปราภฏการณเป็นไปชั่วขณะ มีระยะเวลาสั้นมากจนไม่อาจรับรู้ได้”

โยยิตสุหรือเสাত্রานติกะสอนเรื่องศุนยตา เรียกว่า “อันติมศุนยตา(ศุนยตาแห่งศุนยตา)” บรรลุได้โดยการกำจัดอุปาทาน ๓ อย่าง คือ อุปาทานในนาม อุปาทานในธาตุ และอุปาทานในธรรม สถานะของเสাত্রานติกะในญี่ปุ่นเหมือนกับสถานะนิกายสรวาสติวาทิน มีลักษณะแห้งแล้ง ไม่เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตอย่างแท้จริง

<sup>1</sup>อาจารย์เสถียร พันธรังสี ระบุว่า ยุคเมย์เริ่มประมาณ พ.ศ.๒๑๔๖-๒๔๑๐ เป็นยุคแห่งศาสนาใหม่ในญี่ปุ่น ต่อจากนั้นเป็นยุคไทโช(พ.ศ.๒๔๕๕-๒๔๖๙) และยุคโชวะ(พ.ศ.๒๔๖๗-)

## นิกายชั้นร่อน

### (หรือนิกายมาถยมิกะ)

พระภิกษุเกาหลีชื่อ “เอกัน” เป็นผู้นำนิกายนี้เข้ามาเผยแผ่ในญี่ปุ่น ประมาณ พ.ศ.๑๑๖๘ โดยมีคัมภีร์ “มาถยมิกศาสตร์” เป็นพื้นฐาน สอนทฤษฎี “ศูนยตา” แสดงให้เห็นความไม่แตกต่างระหว่างการตอบรับและการปฏิเสธ ความจริงหรือสัจภาวะ ไม่สามารถแสดงออกมาได้ด้วยคำพูดว่า “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” หรือ “มันเป็น...” หรือ “มันไม่เป็น...” ถามว่า “ความจริงหรือสัจภาวะอยู่ที่ไหน ?” คำตอบคือ อาจะอยู่ที่ใดที่หนึ่งระหว่าง “Yes” กับ “No”, หรือ ระหว่าง “It is...” กับ “It is not ...”

## นิกายฮอสโซ

### (หรือนิกายโยคอาจารย์)

สมณะเฮียนจั้งเดินทางไปศึกษาปรัชญาฮอสโซหรือโยคอาจารย์ที่นาลันทามหาวิหาร กลับไปเผยแผ่ในจีน ประมาณ พ.ศ.๑๐๙๘ ท่านโดโซะซาวญี่ปุ่นเดินทางไปศึกษาปรัชญานี้กับท่านเฮียนจั้งในจีนแล้วกลับมาเผยแผ่ในญี่ปุ่น ประมาณ พ.ศ. ๑๑๙๗ คัมภีร์สำคัญคือ โยคจารย์ภูมิศาสตร์ สอนให้ปฏิบัติกรรมฐาน(โยคะ) เพื่อรวมจิตกับวัตถุเข้าด้วยกัน

ฮอสโซเห็นว่า ไม่มีอะไรอยู่นอกเหนือจากจิต โลกแห่งปรากฏการณ์ดำรงอยู่โดยอาศัยมโนภาพ เป็นการสร้างสรรค์ของจิต(อาลยวิชญาณ) จิตทำหน้าที่ ๔ อย่างในขณะเดียวกัน คือ (๑) หน้าที่เป็นวัตถุหรืออารมณ์ (๒) หน้าที่เป็นจิตผู้รับรู้ (๓) หน้าที่สำนึกตัวเอง (๔) หน้าที่ตรวจสอบทบทวน

## นิกายริทสุ

### (หรือนิกายวินัย)

ประมาณ พ.ศ.๑๒๐๐ ท่านเต้าซวงแห่งนิกายโยคจารย์เป็นผู้เผยแผ่นิกายวินัยในจีน เรียกว่า “ลูกจง” ยึดถือพระวินัยของนิกายธรรมรูปตะเป็นพื้นฐาน วินัยสำหรับพระภิกษุ ๒๕๐ ข้อ สำหรับภิกษุณี ๓๔๘ ข้อ

ประมาณ พ.ศ.๑๒๖๗ จักรพรรดิไซมุส่งพระภิกษุญี่ปุ่น ๒ รูปไปศึกษาพระพุทธศาสนาในเมืองจีน และเชื้อเชิญนักปราชญ์ชาวจีนมาสอนพระวินัยให้แก่พระสงฆ์ญี่ปุ่น วินัยสำหรับพระภิกษุ ๒๕๐ ข้อ สำหรับภิกษุณี ๓๔๐ ข้อ ซึ่งแตกต่างจากวินัยที่ถือปฏิบัติในเมืองจีน นักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงในญี่ปุ่น เช่น ท่านโดเซน

หลักการตัดสินความผิดตามพระวินัย มี ๓ ระดับ คือ แสดงอาบัติ(ปลงอาบัติ) กระทำปฏิสารถนียกรรม (ให้สำนึกผิด) ลงอุกเขปนียกรรม(ขับไล่ออกจากหมู่) การดำเนินงานบางส่วนมีลักษณะเชิงวิชาการเหมือนกัน โดยศึกษาคัมภีร์สำคัญ เช่น มูลสรวาสตีวาทวินัย มหาสังฆิกวินัย เป็นต้น สอนเน้นให้ความสำคัญของจิตเหมือนนิกายโยคจารย์ ถือว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่จริง ทุกอย่างเป็นปรากฏการณ์ของจิต พื้นฐานของศีลอยู่ที่จิต

## นิกายเคกัอน

### (หรือนิกายฮวานเหย่น หรืออวตังสกะ)

ประมาณ พ.ศ.๑๒๗๙ พระภิกษุชื่อ “โพธิเสนะ” ซึ่งเป็นชาวอินเดียเข้ามาเผยแผ่นิกายเค๊กอนในญี่ปุ่น แบ่งเป็น ๒ นิกายใหญ่ คือ เค๊กอนฝ่ายเหนือมีทัศนะว่า “อภยวิชญาณไม่เป็นสัจจะ แยกจากตถตา” เค๊กอนฝ่ายใต้มีทัศนะว่า “อภยวิชญาณเป็นสัจจะ เทียบเท่ากับตถตา” ทฤษฎีสำคัญอีกอย่างหนึ่งของเค๊กอน คือ “เอกสัตยธรรมธาตุ” ได้แก่ ความจริงหนึ่งเดียวที่อยู่ในตัวสัตว์โลกแต่ละตัวตน นั่นคือ พุทธภาวะ สรรพสิ่งไม่เคยขัดแย้งกัน เพราะมีลักษณะร่วมอยู่ ในเชิงอภิปรัชญา เรียกว่า “ภูตตถตา” ในเชิงญาณวิทยา เรียกว่า “พุทธธาตุ”

ในกลุ่มศาสนิกของเค๊กอนยอมรับเค๊กอนฝ่ายใต้มากกว่า เพราะถือว่าเป็นนิกายดั้งเดิมแท้จริง อย่างไรก็ตาม โดยสรุป เค๊กอนก็ยังเป็นศรัทธาที่ลอย ที่ไม่มีพื้นฐานในระดับล่าง คล้ายกับพุทธศาสนาในยุคนาถันทา เพราะเป็นศรัทธาที่ลอย เข้าไม่ถึงจิตใจของคนระดับล่าง พอคนชั้นสูงที่ให้การสนับสนุนหมดอำนาจไป ก็ถูกปล่อยปลະละเลย ผู้มีอำนาจกลุ่มอื่นเข้ามาก็ให้การสนับสนุนนิกายอื่นต่อไป

### ๒. ยุคเฮอัน (พ.ศ. ๑๓๓๗-๑๗๒๘)

เมื่อสิ้นยุคนารา ได้มีการย้ายเมืองหลวงจากนาราไปที่ “นางาโอกะ” ต่อมาย้ายจากนางาโอกะไปที่เฮอัน หรือเกียวโต สาเหตุแห่งการย้ายเมืองหลวงมี ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ พระพุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของประชาชนมากเกินไป ทำให้มีความโดดเด่น โดยเฉพาะด้านการเมืองการปกครอง จักรพรรดิก็มั่งมีจึงได้ย้ายศูนย์กลางการปกครองไปเรื่อย เพื่อหนีอิทธิพลของพระพุทธศาสนา

ประการที่ ๒ ญี่ปุ่นมีความเชื่อดั้งเดิมว่า เมืองที่เจ้าผู้ครองเมืองเสียชีวิตแล้ว เป็นดินแดนไม่บริสุทธิ์ คำว่า “ไม่บริสุทธิ์” อาจหมายถึงมีดวงวิญญาณของบรรพบุรุษยึดครองแล้ว ลูกหลานไม่ควรแย่งยึดครองสถานที่ของบรรพบุรุษ

นิกายสำคัญในยุคเฮอัน มีดังนี้

#### นิกายชินง่อน

##### (หรือนิกายตันตระ)

พระภิกษุชาวญี่ปุ่นชื่อ “กูไก” ผู้ที่นำนิกายตันตระเข้ามาเผยแผ่ในญี่ปุ่น คัมภีร์สำคัญ คือ “มหาไวโรจนสูตร” และ “วัชรเสขรโยคสูตร” นิกายนี้นับถือ พระไวโรจนพุทธะ ถามว่า “เพราะเหตุไรจึงนับถือพระไวโรจนพุทธะ?” คำว่า “ไวโรจนะ” แปลว่า รัศมีรุ่งโรจน์ หรือแปลว่าพระอาทิตย์ก็ได้ สันนิษฐานว่า ประชาชนแห่งนิกายนี้ดำเนินแนวทางให้เข้าได้กับความเชื่อดั้งเดิมของสังคมญี่ปุ่น ที่นับถือเทพีแห่งพระอาทิตย์นามว่า “อะมะเตระสุ”

รูปภาพแสดงคัมภีระตุมณฑล จะปรากฏรูปของ “พระไวโรจนพุทธะ” อยู่ตรงกลางพระธยานีพุทธะอีก ๔ อยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้

พระอมิตาภะอยู่ทางทิศตะวันตก

พระอักษะภะอยู่ทางทิศตะวันออก

พระรัตนสัมภวะอยู่ทางทิศใต้

พระอมฆสิทธิอยู่ทางทิศเหนือ

ข้อนี้แสดงถึงความสำคัญของพระไวโรจนพุทธะ นิกายตันตระเผยแผ่แนวคิดเรื่องพระไวโรจนพุทธะ เท่ากับสนับสนุนการบูชาสุริยะเทพไวโรจนะ แต่ต่อมาก็นับถือพระอมิตาภะพุทธะ แสดงหลักคำสอนในเชิงปรัชญาว่า ปรัชญาทั้งสี่เป็นการแสดงตัวออกมาของสุริยะเทพ มีพระไวโรจนะเป็นศูนย์กลาง อยู่ในจุดเกิดดับของโลก ประมาณ พ.ศ.๑๔๔๓ มีการสร้างเทวรูปชินโตขึ้นมาจำนวนมาก ควบคู่ไปกับการสร้างพระพุทธรูปแบบตันตระ การเผยแผ่ตันตระในญี่ปุ่น เท่ากับการรื้อฟื้นลัทธิ “อิสสรนิมมานวาท” ให้โดดเด่นขึ้นมาในสังคมญี่ปุ่นนั่นเอง

## นิกายเท็นได

### (หรือนิกายเทียนไท่ หรือสังฆกรรมปฎนทริกสูตร)

“ฮุยเหวิน” จัดระบบคำสอนเรื่อง “ศูนยตา” ของนาคคารชุนแล้วพัฒนาเป็นนิกายเทียนไท่(ในจีน ?) คำว่า “เท็นได” เป็นคำผสมระหว่างจีนกับญี่ปุ่น พระภิกษุชาวญี่ปุ่นชื่อ “ไซโจ” เป็นผู้เผยแผ่นิกายนี้ในญี่ปุ่น ในยุคเดียวกันกับนิกายตันตระ(ซิงง่อน) พระสูตรสำคัญของนิกายคือ สังฆกรรมปฎนทริกสูตร

นิกายเท็นไดยึดถืออย่างมั่นคงใน “ธรรมกาย” สอนเรื่องพุทธภาวะที่มีอยู่ในตัวสรรพสัตว์ เชื่อกันว่า “พระพุทธเจ้าแม้เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วก็ยังดำรงอยู่ในภาวะแห่งธรรมกาย” ท่านไซโจเผยแผ่เท็นไดผสมผสานกับชินโต บางครั้งจึงมีคำกล่าวว่า “กูไกเป็นกำลังสำคัญฝ่ายตันตระ ส่วนไซโจเป็นกำลังสำคัญของฝ่ายชินโต”

## ๓. ยุคกามาคุระ (พ.ศ. ๑๗๒๘-๑๘๗๖)

“กามาคุระ” เป็นชื่อของหมู่บ้านเล็กๆอยู่ห่างจากเมืองเกียวโตไปทางทิศตะวันออก ยุคเฮอันดั่งที่กล่าวมาแล้ว ถือเป็นยุคที่ชินโตรุ่งเรืองควบคู่ไปกับตันตระและเท็นได ตระกูลที่สนับสนุนชินโตคือ “นากาโตมิ” หรือ “ฟูจิ วาร่า” อยู่ในฐานะเป็นกษัตริย์

ประมาณ พ.ศ. ๑๗๒๘ กลุ่มทหารแห่งตระกูล “มินาโมโตะ” เข้าครองอำนาจแทน ตั้งระบบขุนนางหรือระบบโชกุน(Shogunate)ขึ้นมาปกครอง ยุคนี้เรียกว่า “กามาคุระ” เรียกผู้นำว่า “โชกุน” ระบบทหารทำให้เกิดสภาพความบีบคั้นทางสังคมมากกว่าที่เคยเป็นมา ลัทธินิยมในทางศาสนาต้องปรับตัวอย่างมาก จากลักษณะเชิงวิชาการมาเป็นลักษณะที่เข้ากันได้กับชีวิตจริง นิกายที่รุ่งเรืองอยู่ในยุคกามาคุระ มีดังนี้

## นิกายโยโด หรือโยโดชิน

### (หรือนิกายสุชาวดี)

โยโดมีบทบาทสำคัญมากในยุคนี้ นิกายนี้มีพัฒนาการโดยเริ่มจากท่านกุกุยาในระหว่าง พ.ศ.๑๔๔๖-๑๕๑๕ ต่อมา ท่านเรียวนินสถาปนานิกายเนมบุตสุใน พ.ศ. ๑๖๖๗ ต่อมาท่านโฮเนนได้พัฒนาเป็นนิกายโยโดใน

พ.ศ.๑๗๑๘ นับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ศาสนาโยโดสอนหลักศรัทธาสูงสุด ให้เชื่อมั่นในพระอมิตาภพุทธะ โยเนนแบ่งวิธีปฏิบัติทางศาสนาออกเป็น ๒ แนวทาง คือ

แนวทางที่ ๑ วิธีศักดิ์สิทธิ์ หรือวิธีแห่งศรัทธา แนวทางนี้เรียกว่า “โซโด” เข้าใจว่าเป็นวิธีแห่งพิธีกรรม ต้องการให้กลมกลืนกับวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของญี่ปุ่น เข้ากันได้กับชินโต ชงจ้อ เต่า

แนวทางที่ ๒ วิธีแห่งดินแดนบริสุทธิ์ เรียกว่า “โยโด” เข้าใจว่าเป็นแนวทางดั้งเดิม ประสงค์ที่จะรักษาสภาพความเป็นสุชาวดีพุทธเกษตรไว้

โยโดถือปฏิบัติหลัก “เนมบุตสุ” สืบทอดเจตนารมณ์ของท่านเรียวนิน คำว่า “เนมบุตสุ” หมายถึงการนั่งสมาธิภาวนาน้อมนึ้ชื่อพระอมิตาภพุทธะ มีความเชื่อมั่นว่า การนั่งภาวนา นั่งกรรมฐานแล้วเอ่ยนามพระอมิตาภพุทธะซ้ำๆ ด้วยความเชื่อ จะทำให้มนุษย์บริสุทธิ์จากบาปได้โดยอัตโนมัติ เมื่อทำจิตเป็นสมาธิ ทำยที่สุดก็บริสุทธิ์จากบาป

## ชินรัน

### นักปฏิวัติแห่งโยโด (สุชาวดี)

ชินรัน นักปราชญ์คนสำคัญแห่งโยโด มีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ.๑๗๑๖-๑๘๐๕ ก่อตั้งนิกายโยโดชินขึ้นมาใน พ.ศ. ๑๗๖๗ ถือเป็นนักปฏิวัติแห่งสุชาวดี สร้างหลักการใหม่ๆ ขึ้นมา เป็นผู้ที่เผยแพร่พุทธศาสนาในเชิงรุกมาก สันนิษฐานว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดการปฏิวัติ เพราะถูกบีบบังคับจากกลุ่มคนชั้นสูงมาก ระบบทหารมักจะมีกฎเกณฑ์บังคับมาก เช่น จำกัดจำนวนศาสนิก จำกัดขอบเขตในการประกอบพิธีกรรม จำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นบ้าง

ชินรันเป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของท่านโยเนน มีชีวิตอยู่ในระหว่าง พ.ศ.๑๗๑๖-๑๘๐๕ เป็นบุตรของตระกูลชั้นสูง มีสายเลือดผสมระหว่างกลุ่มฟูจิวาร่ากับมินาโมโตะ ชินรันสร้างประเพณีพระมีครอบครัว โดยตัวท่านเองแต่งงานกับภิกษุณี(Nun) ชื่อ “เอชิน” ซึ่งเป็นธิดาของอำมาตย์ “กาเนซาเนะ” เมื่อแต่งงานแล้ว ชินรันลาสิกขาบทจากความเห็นอกเห็นใจ มาดำรงสภาวะเป็นสามเณร

ชินรันเห็นว่า พระภิกษุมีฐานะหลายอย่างในขณะเดียวกัน บทบาทในฐานะต่าง ๆ ของพระภิกษุ เช่น บทบาทในฐานะเป็นผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นผู้ที่เป็นที่เคารพบูชาสูงสุดของชาวบ้าน ในฐานะเป็นพลเมืองต้องอยู่ภายใต้กฎหมายของบ้านเมือง ในฐานะเป็นพระภิกษุ ต้องรักษาศีลของพระ

บทบาททั้งหมดนี้ทำให้เป็นภาระ ปรับตัวไม่ทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม วัตถุประสงค์ที่สร้างประเพณีนี้ขึ้นมา ก็เพื่อกำจัดการแบ่งแยกระหว่างพระภิกษุกับคฤหัสถ์ สร้างความสะดวกในการเผยแพร่ศาสนา โดยไม่ต้องกังวลว่าจะละเมิดพระวินัยที่เป็นข้อห้าม ทำให้เกิดความสบายใจในขณะปฏิบัติหน้าที่ ท่านชินรันเองภายหลังจากแต่งงานแล้วก็ลาสิกขาบทมาเป็นสามเณร ดำรงสภาวะเป็นสามเณร ซึ่งประเพณีอย่างนี้มีปรากฏใน คัมภีร์วินัยปิฎก



ในพระวินัยปิฎกเล่ม ๑ ปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ กำหนดไว้ว่า “การขูดอตุตริมนุสสรธรรม คือ เวลาขูดไปแล้ว คนจะเชื่อหรือไม่ ก็เป็นปาราชิก ผู้ต้องอาบัติปาราชิกนั้น ถ้าต้องการสวรรคหรือคุณวิเศษอื่นใดที่หย่อนกว่ามรรคผลนิพพาน ต้องลดตัวจากพระภิกษุมาเป็นอนุสัมบัน (สามเณรที่เป็นคฤหัสถ์) ท่านชินรันก็ลดตัวลงมาเป็นสามเณร จุดประสงค์เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น ภาระไม่มาก

มีข้อสันนิษฐานว่า ท่านชินรันเองอาจไปพลาดท่าเสียที่มีภรรยา ก่อน ก็เลยต้องหาเหตุผลในการทำให้ตนดำรงสถานะเป็นนักบวชให้ได้ เพื่อความสะดวกในการเผยแผ่พุทธศาสนา แต่ตำราบอกไว้ว่า เพื่อกำจัดการแบ่งแยกระหว่างพระกับคฤหัสถ์

สุชาวดีรุ่งเรืองต่อมาได้ โดยมีระบบศาสนาทายาทที่เข้มแข็ง ผู้สืบทอดเจตนารมณ์ท่านชินรัน ที่สำคัญ มี ๓ ท่าน คือ เรียวโย โขโก, อิปเปน, และเรนเนียว มีการวางรากฐานโดยใช้ศรัทธาเป็นตัวนำ ระบบการบูชาของเขาเป็นเรื่องที่มีทั้งความเรียบง่าย มีเสน่ห์ มีความลึกซึ้งรวมๆ กัน จะมีศาลเจ้า มีที่บูชา ในวิถีชีวิตพยายามแสดงความศรัทธาออกมาตลอดเวลา ศรัทธาคือน้ำ คนที่มีน้ำอยู่ในตัวตลอดเวลา ศรัทธาคือสิ่งที่แสดงควมมีชีวิตชีวาอยู่ตลอดเวลา หลวงพ่อวัดปากน้ำบอกว่า ศรัทธาเหมือนต้นไม้ใหญ่ ใบหนา ผลดก อาศัยร่มเงาก็ได้ อยากรินผลก็กินได้ ต้องการความงามก็ได้ สุชาวดีดำเนินนโยบายเช่นนี้ ไปทุกหย่อมหญ้า สุชาวดีจึงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีพระมีครอบครัวมีทั้งส่วนดีและเสียในขณะเดียวกัน ส่วนดีคือทำให้เกิดความคล่องตัวและดำเนินนโยบายเชิงรุกได้ ส่วนเสียคือขาดความน่าเชื่อถือในฐานะปูชนียบุคคล มีภาระต้องเลี้ยงดูครอบครัว ศีลสิกขาบทที่สำคัญเช่นปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ถูกทำลายไป

## นิกายเซน

### (หรือนิกายธยาน หรือฉาน)

หลวงพ่พุทธทาสบอกว่า “เซนเป็นเหมือนการเล่นปาตี ศาสนาปาตี แต่เป็นปาตีแบบมีอะไรซ่อนเร้น จึงเป็นเสน่ห์ของเซน” เซนเป็นการพัฒนาต่อจากสุชาวดี นิกายสุชาวดีเน้นศรัทธาวิถีปฏิบัติกรรมฐาน ภาวนาถึงพระอมิตาพุทธะ เซนก็คือฉานหรือโยคะ ปฏิบัติกรรมฐาน มีวิธีปฏิบัติธรรมในวิถีชีวิตแบบสุชาวดี แต่มีวิธีคิดแบบมารชมิกะ คิดเรื่องสุญญตา เน้นการพัฒนาจิตเหมือนโยคจารย์ เซนจึงมีทั้งสาระที่เป็นสุชาวดี มารชมิกะ และโยคจารย์ในขณะเดียวกัน

เรื่องการห้ามขูดอตุตริมนุสสรธรรมที่มีจริงและไม่มีจริง ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ เป็นต้นคำของหลักการของเซน พระขูดอตุตริมนุสสรธรรมที่ไม่มีในตนจริง ถูกปรับอาบัติปาราชิก เป็นการป้องกันมิให้มีการหลอกลวงกัน พระบอกอตุตริมนุสสรธรรมแม้จะมีจริงก็ถูกปรับอาบัติปาจิตตีย์ ถ้ามว่า “เพราะเหตุไร จึงห้ามบอก ?” จุดประสงค์ก็คือไม่ต้องการให้พูดมาก ความจริงสูงสุดเป็นสิ่งที่รู้ได้เฉพาะตน บอกให้คนอื่นรู้ได้ไม่ครบถ้วน ยิ่งพูดมากยิ่งสับสน เซนก็ไม่ต้องการให้พูดเหมือนกัน

สิ่งสูงสุดถ่ายทอดด้วยคำพูดไม่ได้ (อนิรวจนียะ) ถ่ายทอดถึงกันและกันได้ด้วยจิต เล่าสู่กันฟังด้วยวาจาไม่ได้ คำพูดเป็นเพียงตัวแทนของความรู้สึก(เวทนา) แม้ผู้บรรลุก็พูดไม่ได้ เพราะแม้คนที่ เป็นพระอริยะก็มีเวทนา (ความรู้สึก) เหมือนกัน จะเอาคำพูดกับเวทนาไปเชื่อมกัน แล้วถ่ายทอดให้ตรงๆ ไม่ได้

ร่องรอยของเซนอีกอย่างหนึ่งก็คือที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่ม ๑ คือ วิธีเจริญอานาปานสติ ๑๖ ชั้น พิจารณาลมหายใจเข้าออก อานาปานสติ คือ พิจารณาลมหายใจเข้าออก ๑๖ ชั้น คือ ฉาณ คือนั่งกรรมฐาน หรือปฏิบัติโยคะซึ่งเป็นประเพณีอินเดียโบราณ วิธีปฏิบัติอานาปานสติคือร่องรอยของชฌาน จุดประสงค์สูงสุดในการปฏิบัติแบบเซนคือ กำจัดความแตกต่างระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ เช่น คือ ชั้นสูงสุดของตีก ชั้นที่ ๒ เป็นมหายาน ฐานของตีกเป็นเถรวาท

เซนไม่ว่าจะเป็นนิกายไหน อุดมการณ์ร่วมคือการรู้เฉพาะตน (ปัจเจกตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูหิ) การตรัสรู้ อาจมีผู้ชี้แนะในเบื้องต้น แต่ทำที่สุดเป็นเรื่องเฉพาะตน เช่น คือ เมล็ดพันธุ์พืชจากอินเดีย หว่านลงในดินแดนจีน อาศัยปุ๋ยคือเต๋ากับขงจื้อ พอมารู้ปุ๋ยก็อาศัยปุ๋ยคือซินโต

### เซนกับการตอบสนองอารมณ์ของผู้เป๋อคัมภีร์

เซนมีลักษณะนุ่มนวลอ่อนน้อมแข็งใน กิริยานุ่มนวลยากที่จะหยั่งถึง เป็นประเพณีที่สังฆนายกแห่งเซนถือปฏิบัติมาตั้งแต่ในอินเดีย ท่านโพธิธรรมสังฆนายกองค์ที่ ๒๘ (ในอินเดียแต่เป็นองค์ที่ ๑ ในจีน) ได้สืบทอดประเพณีนี้ในจีน ในคัมภีร์เถรวาทมีบาลีว่า สิตัง ปาตุวากาสี (ทำการแยมให้ปรากฏ)

ถามว่า “แยมต่างจากยี่มอย่างไร ?” พระอรหันต์เวลาท่านแสดงนัยบางอย่าง ท่านจะแยม จะไม่ยี่มและไม่หัวเราะ เวลาเห็นอะไรหรือประจักษ์อะไรบางอย่างในตัวเอง ท่านจะแยม เช่นพระโมคคัลลานะ เห็นเปรตที่มีรูปร่างอัปลักษณ์อาศัยอยู่บริเวณเชิงเขาชิลมกุฏ ท่านรู้สาเหตุที่ทำให้เปรตมีรูปร่างอัปลักษณ์อย่างนี้ ท่านก็แยมให้พระลักษณะเถระเห็น พระลักษณะถือเป็นลูกคู่ของพระโมคคัลลานะก็ได้ เวลาเห็นพระโมคคัลลานะแยม พระลักษณะก็จะถาม แต่พระโมคคัลลานะจะไม่ตอบตอนนั้น จะไปตอบต่อหน้าพุทธองค์ พระพุทธเจ้าก็จะทรงแยมเช่นเดียวกันในเวลาเห็นอะไรที่เป็นสิ่งที่มีนัย “การแยมให้เห็นเป็นนัย คือร่องรอยของเซน” กิริยาที่ยี่มเป็นการสนองต่ออารมณ์ ส่วนกิริยาที่แยมเป็นการเผยความจริงสูงสุด ซึ่งประจักษ์เฉพาะตน ธรรมคุณบทหนึ่งก็บอกว่า “ธรรมเป็นสิ่งทีวิญญาณจะพึงรู้ได้เฉพาะตน”

ตอนที่พระโพธิธรรม(ชาวอินเดียตอนใต้)เดินทางไปจีน ท่านเอาลังการวตารสูตรไปด้วย พระสูตรนี้เป็นหลักการของเซน โพธิธรรมเข้าไปก็ไปสอนวิธีการแบบเซน แต่ชาวบ้านไม่รู้เรื่อง เพราะไม่คุ้นชินกับวิธีการแบบเซน ท่านโพธิธรรมเลยหนีไปอยู่ในป่า สอนเน้นให้พระมีความเข้มแข็งทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีผลทำให้เกิดมวยจีนในวัด เกิดวัดเส้าหลิน ตำนาน ๑๘ อรหันต์ (ปรมาจารย์ตักม้อ) ยุคที่ท่านโพธิธรรมเข้าไปในจีนเป็นยุคที่ประเพณีการสร้างวัดกำลังเฟื่องฟู ประชาชนบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุมาก สร้างโบสถ์หลังหนึ่งได้บุญเท่าไร สร้างพระพุทธรูปตามหน้าผา ได้บุญเท่าไร ประชาชนคุ้นชินกับวิธีการแบบนี้ ท่านโพธิธรรมเข้าไปอยู่ในป่า นั่งกรรมฐานหันหน้าเข้าหาผนังถ้ำ กลายเป็นประเพณีสร้างพระพุทธรูปตามหน้าผาในจีน ถามว่า “ท่านโพธิธรรมนั่งกรรมฐานหันหน้าเข้าหา

หน้าผา เพราะเหตุไร ชาวจีนจึงสร้างพระพุทธรูปตามหน้าผาโดยหันพระพักตร์ออก ? (ซึ่งไม่ตรงกับกิริยาของท่านโพธิธรรม)” สันนิษฐานว่า ชาวจีนโบราณคงอยากให้พระพุทธรูปหันหน้าออกมาโปรดประชาชนบ้าง สรุปรว่าพระพุทธรูปตามหน้าผาก็มาจากประเพณีของเซน พระเซนนิยมนั่งกรรมฐานหันหน้าเข้าหาหน้าผา หันหลังออกไม่ให้มองอะไร

เซนคือผลผลิตเมล็ดพันธุ์พืชแห่งอินเดีย ได้รับปุ๋ยคือเต๋ากับขงจื้อในจีน แม้มาถึงญี่ปุ่นก็ได้รับปุ๋ยจากวัฒนธรรมจากจีนโต เซนถือเป็นทางเลือกสำหรับผู้แสวงหาการตรัสรู้โดยพึ่งตนเอง ซึ่งแตกต่างตรงกันข้ามกับสุชาวดีที่แสวงหาการตรัสรู้โดยพึ่งผู้อื่น

เซน คือจุดหมายของผู้แสวงหาและผู้ต้องการเล่นกับสิ่งใหม่ๆ เป็นสิ่งที่สามารถตอบสนองความคิดฝันในเชิงพุทธปรัชญาได้ เป็นความคิดฝันทางอารมณ์ คือ ตอบสนองความคิดฝันเหล่านี้ได้ เซน คือ สิ่งที่สามารถตอบสนองคนที่อิมคัมภีร์ อิมคัมภีร์ถึงขั้น “นิพพิทา(เบื่อหน่าย)” ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Fed up”

เซน คือ บางสิ่งบางอย่างที่คนกำลังแสวงหาสิ่งใหม่ๆ อยากรู้ได้ แต่บอกไม่ได้ว่ามันคืออะไร พร้อมทั้งจะเติมเต็มช่องว่างภายในจิตใจ เพราะฉะนั้นตะวันตกจึงมีลักษณะเช่นนี้ ถูกสอนมาโดยหลักศรัทธาแบบทางตัน เวลาพูดถึงจุดหมายสูงสุดไปแล้วมันตัน มีพระเจ้ายืนตระหง่านขวางอยู่ เป็นทางตันเดินต่อไปไม่ได้ เหมือนกับว่าหนทางข้างหน้าต่อจากพระเจ้าไปเป็นหน้าผาหรือหุบเหว

ศาสนาในตะวันตกทุกครั้งที่ถูกบดขยี้ ก็เจอพระเจ้ายืนตระหง่านอยู่แล้วไปต่อไม่ได้ ชาวตะวันตกหลายคนก็เลยหันหลังให้ศาสนาของตน พวกนี้ชอบคิด ชอบฝัน แล้วหาอะไรบางอย่างมาตอบสนองความคิดฝันของตนเอง ทางตะวันตกมีลักษณะอย่างนี้ มีความรู้สึกขาดพร่องในจิตใจ แล้วอยากจะหาอะไรมาเติมเต็มความขาดพร่องของตนเองนี้ ชาวตะวันตกเป็นพวกอิมทฤษฎี (Fed up) เพราะฉะนั้น เซน จึงตอบสนองได้ทั้งหมด ในประเทศจีนมี ๔ สำนัก แต่ทำยที่สุด ก็เหลือ ๒ สำนัก คือ ลินชิว(ญี่ปุ่น : รินไซ)และเข้าทง(ญี่ปุ่น : โซโตะ) ต่อมา รุ่งเรืองในญี่ปุ่น ทั้งรุ่งรอยที่มาจากจีนอย่างสิ้นเชิง เซนในจีนกลายเป็นสภาพไปอยู่ในเต๋

## เซน ๒ สำนักในญี่ปุ่น

### ๑. สำนักรินไซ

(หรือสำนักลินชิว)

ท่านเอไซซึ่งมีชีวิตรอยู่ในช่วง พ.ศ.๑๖๘๔-๑๗๕๘ ไปศึกษาเซนในเมืองจีน กลับมาเผยแผ่เซนนิกายรินไซในญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ.๑๗๓๔ เริ่มสร้างวัดเซนขึ้นในเมืองเกียวโต และเกียวโตนี้แหละเป็นฐานที่มั่นของรินไซ ท่านเอไซนำวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบจีนมาเผยแผ่ คือ ประเพณีการดื่มชา เขามาประกอบกับหลักคำสอนของเซน เชื่อว่าการดื่มชาจะทำให้อายุยืน และความเป็นจริงก็น่าจะเป็นตามนั้น เพราะคนญี่ปุ่นมีอายุโดยเฉลี่ยประมาณ ๘๐ ปี ในขณะที่คนไทยมีอายุโดยเฉลี่ยประมาณ ๖๘ ปีเท่านั้น

วิธีปฏิบัติธรรมแบบนิกายรินไซใช้วิธีสนทนาโต้ตอบกันระหว่างอาจารย์กับศิษย์ ใช้บทปริศนาธรรม ๒ แบบ คือ วิธีแบบโกอาน (Ko-an) และวิธีแบบมอนโด

“โกอาน” คือ ถ้อยคำที่มีลักษณะคล้ายขัดกันหรือไร้สาระ เป็นประโยค Nonsensical sentences ประโยคที่ไม่มีความหมาย เป็นวลีที่ไม่มีความหมาย แต่มีนัยเชิงปรัชญาแฝงอยู่ เป็นปริศนาธรรมที่ไม่สามารถหาคำตอบได้ด้วยวิธีการให้เหตุผลหรือพุทธิปัญญา ลักษณะของโกอานคือ ถามประโยคเดียว ตอบประโยคเดียว แต่ไม่ตรงคำถาม เช่น

ศิษย์ถามอาจารย์ว่า “เมื่อเช้าท่านไปไหนมา ?”

อาจารย์ตอบว่า “ผมกินข้าวแล้ว”

จุดประสงค์ของนิกายรินไซที่ใช้วิธีโกอาน คือเพื่อจำกัดกรอบความคิดที่ไร้ขอบเขต วิธีการจำกัดกรอบความคิดนี้ ตรงกับกรอบที่เรียกว่าองค์ของรูปมาน ๔ และอรูปรูปมาน ๔ เช่นใช้วิธีแบบโกอาน เพื่อสร้างกรอบความคิดให้อยู่เหนือการแบ่งแยกทั้งหลาย การถามตอบ ถามประโยคเดียว ตอบประโยคเดียว แล้วคำตอบก็ไม่ตรงกับคำถาม

“มอนโด” คือคำถามและคำตอบสั้น ๆ ระหว่างศิษย์กับอาจารย์ เป็นบทสนทนา (Dialogue) ความจริงว่าโดยเนื้อหาแล้ว มอนโดก็คือโกอาน แต่มีเนื้อหาต่อเนื่องยาวกว่า เป็นการถามมาตอบไปจนกว่าจะเป็นที่พอใจของทั้ง ๒ ฝ่าย แล้วเกิดซาโตริ (Satori) คือรู้แจ้งเฉพาะเรื่องนั้น ๆ คำถามก็ดี คำตอบก็ดี เป็นการกระตุ้นความคิด เช่น

อาจารย์นังกากุ เยไซถามว่า “ท่านแสวงหาอะไรจึงมานั่งขัดสมาธิอยู่นี้ ?”

บาโชผู้เป็นศิษย์ตอบว่า “ผมอยากเป็นพระพุทธเจ้า”

ครั้งอาจารย์นังกากุหยิบอัฐีก่อนหนึ่งชิ้นมาขัดสีกับก้อนหิน เมื่อบาโชผู้เป็นศิษย์ถามว่า “ท่านทำอย่างนั้นทำไม ? อาจารย์”

อาจารย์นังกากุตอบว่า “เรากำลังพยายามทำก้อนอัฐิให้เป็นกระจกเงา”

บทสนทนานี้ให้ความจริงเกี่ยวกับอะไร ? นั่งสมาธิเพื่อต้องการเป็นพระพุทธเจ้า ยากแสนสาหัส ยิ่งปรารถนามากยิ่งเป็นไปได้ยาก เหมือนกับการฝนก้อนอัฐิให้เป็นกระจกเงา แท้ที่จริงแล้ว เช่นต้องการชี้ให้เห็นว่าการเข้าถึงแก่นของโลกและปรากฏการณ์โดยวิธีการเดิม ๆ นั้นเป็นไปได้ยากยิ่ง “ยิ่งไล่ตาม ยิ่งห่างไกล ยิ่งไขว่คว้า ยิ่งสุดเอื้อม ยิ่งโหยหา ยิ่งสิ้นหวัง” การไล่ตามอารมณ์(หรือธรรมารมณ์)เป็นวิธีการแบบเดิมซึ่งไม่เห็นด้วย เพราะยิ่งไล่ตามยิ่งทำให้จิตเหน็ดเหนื่อยอ่อนล้า บางครั้งไม่เพียงแต่สูญเปล่าเท่านั้น แต่ยังทำให้จิตติดหล่มอยู่กับแนวคิดหรือประเด็นบางอย่าง(ที่ธรรมนิยมเถรวาทเรียกว่า ทิฏฐุปาทาน) เช่นจึงพยายามหันเหความคิดของมนุษย์ให้ออกนอกกรอบเดิมให้มากที่สุด เพื่อเจาะให้ถึงแก่นของโลกและปรากฏการณ์

## ๒. สำนักโซโตะ

(หรือสำนักเซ้าทง)

ท่านโตเกนมี่ชีวิตอยู่ใน พ.ศ.๑๗๔๓-๑๗๙๖ ไปศึกษาเซนในจีนเป็นเวลา ๔ ปี กลับมาตั้งเซนิกายโชโตะ ใน พ.ศ. ๑๗๗๐ โชโตะปฏิบัติธรรมด้วยวิธี “ซาเซน” คือนั่งกรรมฐาน ทำสมาธิ ฟังพิจารณาภายใน นั่งเงียบๆ บน เสื่อตาตามิ หันหน้าเข้าผนัง เวลาปฏิบัติที่เหมาะสมก็คือในช่วง ๐๓.๐๐ น.-๐๔.๐๐ น. ซึ่งเป็นช่วงที่เงียบสงบ เป้าหมายสูงสุดของซาเซนคือรู้แจ้งธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ค้นหาพุทธธาตุ หรือพุทธภาวะในตัวตน

เซนตอบสนองความต้องการของคนที่ยึดมั่นถือมั่น ประสงค์ที่จะรู้ธรรมชาติที่แท้จริงของตนเอง จึงมีคาถา พิเศษประจำนิกายว่า

ถ่ายทอดพิเศษนอกเหนือคัมภีร์

ไม่อาศัยคำพูดและตัวอักษร

ชี้ตรงไปยังจิตของมนุษย์

รู้แจ้งภายในธรรมชาติของตัวเอง

ท่านโพธิธรรมเดินทางเข้าไปจีน ด้วยจุดประสงค์อย่างหนึ่งคือ ปฏิวัติองค์กรทางพระพุทธศาสนาในจีนที่กำลังหมกมุ่นอยู่กับคำพูดและตัวหนังสือ ท่านโพธิธรรมถือว่า คำพูดและตัวหนังสือคืออุปสรรคสำคัญในการบรรลุธรรม มันมีค่าที่ขอบใช้ซ้ำ ๆ อยู่ ว่า สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อความคิดสร้างสรรค์มากที่สุดก็คือ บรรดาสิ่งเก่า ๆ ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นความคิดเก่า (old ideas) ความเชื่อเก่า(old believes) ความตั้งใจหรือเจตจำนงเก่า(old intentions) แผนเก่า(old plans) หลักการเก่า(old principles) กฎศีลธรรมเก่า(old moral rules) ความใฝ่ฝันเก่า(old-ambitions) และอุดมการณ์เก่า (old ideals)

สิ่งเก่าเหล่านี้เหมือนฝุ่นเปรียงเกาะอยู่ในหัวเรา คำพูด ตัวหนังสือ เป็นสิ่งถ่ายทอดความเก่า ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงต้องกำจัดคำพูดและตัวหนังสือ ความจริงสูงสุดคือ ศูนย์ตาเท่านั้น ท่านสูงเจินพิจารณาว่า จะมอบตำแหน่งสังฆนายกให้แก่ใครระหว่างฮุยเน้ง(หรือเว่ยหล่าง)กับชินเซา ฮุยเน้งเป็นพ่อครัว บรรลุธรรม(ซาโตริ)มาก่อนแล้วเพราะฟังปรัชญาปารมิตา ส่วนชินเซาเป็นนักวิชาการ สูงเจินมีจุดประสงค์ที่จะให้ศิษย์ ๒ คนสะท้อนสัญญาตาออกมาโดยใช้บทกลอน

ท่านชินเซา เสนอบทกลอนว่า

กายคือตันโพธิ์

ใจคือกระจกเงาใส

หมั่นขัดกวาดอยู่เป็นนิตย์

อย่าให้ฝุ่นละอองลงจับ

ส่วนฮุยเน้งอ่านไม่ค่อยออกเขียนไม่คล่อง จึงขอร้องคนอื่นให้เขียนว่า

ไม่มีกาย ไม่มีตันไม้

ไม่มีกระจกเงาใส

เมื่อไม่มีอะไรตั้งแต่ต้น

ฝุ่นละอองจะลงจับอะไร

ระหว่างแนวคิดที่ ๑ ของชินเซากับแนวคิดที่ ๒ ของฮุยเน้ง แนวคิดที่ ๒ สะท้อนความหมายได้ชัดเจนที่สุด ฮุยเน้งจึงได้ตำแหน่งสังฆนายกไป ศูนย์ตาคือความจริงสูงสุด(ความว่าง) ความว่างคือ สภาพเดิมแท้ของสิ่งทั้งหลาย มนุษย์ประกอบด้วยความว่าง จิตเดิมแท้มีลักษณะขาว ใส บริสุทธิ์ ที่เรียกว่า จิตประภัสสร กรอบเก่า ๆ ทั้งหมดตามที่กล่าวมา เป็นตัวทำให้ธรรมชาติจิตดับสูญเสียไป ถ้าหมายถึงจิตเดิมแท้ นั่นคือ อจิต (True mind is No-mind จิตที่แท้จริงคือ อจิต)

ภาษาของเซนไม่ปฏิเสธกิริยา แต่ปฏิเสธสิ่งที่รองรับกิริยา มีปฏิบัติการแต่ว่าไร้ที่ยึดเหนี่ยว เช่น *Going nowhere* ควรจะแปลอย่างไรดี ? สังฆนายกองค์ที่ ๖ ในจีนคือท่านฮุยเน้ง บอกว่า ความพยายามที่จะควบคุมจิต ถือเป็นความพยายามที่เลวร้าย ความพยายามที่จะชำระจิต เท่ากับเพิ่มความสกปรกให้แก่จิต ท่านสรุปว่าอย่าพยายามชำระจิตให้บริสุทธิ์หรือทำจิตให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่จงปล่อยให้ดำเนินไปตามวิถีของมัน มีอีกวลีหนึ่งที่น่าสนใจ ซึ่งเป็นสาระสำคัญของเซนคือ “*The Voice of the Silence*” เสียงเพรียกจากความเงียบ เสียงกู่ร้องในใจของแต่ละคนมันดังมาก แต่ถ้าอยากได้ยินต้องเงียบ วิธีการต่อมาของเซนที่ชอบใช้คือ อทวิภาวะ (*Non-duality*) คำว่า “นี่” “นั่น” “โน้น” คือคำที่แบ่งแยก ภาษาทางตะวันตกจะต้องมี “*I*” “*Myself*” มีประธานมาก ประธานคือคำที่แบ่งแยก ในภาษาญี่ปุ่นไม่มีประธาน มีแต่กิริยา เป็นภาษาที่ไม่มีประธาน เป็นภาษาประเภทอทวิภาวะ แสดงความไม่เป็นสอง

การที่อาจารย์พยายามบรรยายประสบการณ์ของตนเองให้ลูกศิษย์ฟังเหมือนกับสัตว์บกกับสัตว์น้ำที่พยายามอธิบายสภาพของบนบกกับในน้ำให้กันและกันฟัง แม้สัตว์น้ำจะบรรยายอย่างไรก็ตาม แต่ความเข้าใจของสัตว์บกเกี่ยวกับน้ำ ก็เป็นความเข้าใจแบบสัตว์บก ไม่มีทางสมบูรณ์หรือตรงตามความจริงได้ร้อยเปอร์เซ็นต์

เพราะฉะนั้น ประโยคที่เกิดจากกระบวนการให้เหตุผล แม้จะสมเหตุสมผลอย่างไรก็ตาม ก็ยังจะมีความผิดเพี้ยนอยู่ ตรรกศาสตร์แบบเซนจึงไม่เหมือนกับตรรกศาสตร์แบบอื่น ตรรกศาสตร์ของนาคารชุน ยังพอที่จะสืบเค้าได้ ดังนี้ ตรรกศาสตร์แบบเซน คือ *A is A because A is not A* ซึ่งมีลักษณะเหมือนตรรกะของท่านนาคารชุนที่บอกว่า

It's A

It's not -A ,

It's both A and not -A

It's neither A nor not -A

นอกจาก ๒ สำนักนี้ อีกสำนักหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมพอสมควรคือ สำนักโอบากุ พระภิกษุจีนชื่ออินหยุน(พ.ศ. ๒๑๓๕-๒๒๑๖) เป็นผู้นำไปเผยแผ่ในญี่ปุ่น ท่านอินหยุนรู้จักในชื่อญี่ปุ่นว่า “อินเจิน” สำนักนี้ดูจะมีที่มั่นในเมืองเกียวโต

ในปัจจุบัน กิจกรรมสำคัญ ๓ ประการที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไปในวัดเซน คือ

(๑) การทำงาน(ชามู) เช่น กวาดลานวัด คติประจำใจของศาสนิกเซนคือ “วันที่ปราศจากการทำงาน คือวันที่ปราศจากการกิน”

(๒) ปฏิบัติกรรมฐาน (ชาเซน-ของนิกายโชโตะ)

(๓) สวดมนต์ (กังคิน) การสวดมนต์คือการตั้งแก่นสารของตัวเองให้เข้ามาอยู่ในบทรมนต์

## เซนกับลัทธิบูชิโด

เซนพัฒนาวิธีปฏิบัติกรรมฐานแบบอานาปานสติของเถรวาทให้ถึงจุดสูงสุด บูชิโดเอาแนวคิดนี้มาใช้เป็น *Self-process* หมายถึงให้ภาวะจิตอยู่เหนือความคิด รวบรวมภายในแล้วปล่อยพุ่งออกมาทีเดียว สิ่งที่เซนไม่ชอบมากที่สุดคือ กระบวนการใช้เหตุผล กระบวนการให้เหตุผลเหมือนการสร้างประสาททางความคิด หรือสร้างต้นไม้ให้พวกเถาว์ล้วยไต่ขึ้นไป แต่ก็ไต่อ้อม ๆ ไปเท่านั้น แต่เข้าไปไม่ได้ถึงแก่น เพราะว่าคำพูดไม่ว่าจะมีเหตุผลแค่ไหน ก็เป็นเพียงตัวแทนของความรู้สึกลอยๆ

คำว่า “บูชิโด” แปลว่า วิธีการใช้ดาบของทหาร ภาวะของนักดาบ หรือวิถีแห่งนักดาบ เป็นลัทธิที่รวมเอาแก่นของการฝึกฝนของพวกซามูไรซึ่งเป็นชนชั้นนักรบ เช่นแสดงให้เห็นถึงความพยายามของมนุษย์ที่จะก้าวไปให้ถึงจุดหมายโดยอาศัยสมาธิจิตที่อยู่เหนือคำบรรยาย เป็นการตั้งจิตเข้ามามองดูภายในตัวเอง พัฒนาศักยภาพภายในตัวให้สามารถแสดงพฤติกรรมออกมา

ลัทธิบูชิโดนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ให้เข้ากับหลักการของตน ยุทธวิธีแบบบูชิโดจึงเน้นที่ความมั่นคงและสมาธิจิต ให้นักแน่นในตัวเองเสียก่อนแล้วค่อยโจมตีข้าศึก การเพ่งมองภายในตน และรวบรวมพลังภายในตนคือ หัวใจ สาระของเซนที่อยู่ในบูชิโดคือ ปัสัทธิ(ความสงบ) มัทวะ(ความอ่อนโยน) สมาธิ(ความตั้งมั่น) สามัญภาวะ(ภาวะเรียบง่าย)

กลุ่มคนที่ถือหลักบูชิโด คือ พวกซามูไร ในญี่ปุ่นถือกันว่า “สุดยอดของดอกไม้คือดอกเชอร์รี่ สุดยอดคนคือซามูไร” ในตัวซามูไรมีทั้งหลักของเซนกับหลักบูชิโดฝังรากลึกอยู่ เชื่อกันว่า ที่พวกซามูไรไม่กลัวตาย เป็นเพราะเซนสอนเรื่องอนัตตา ไม่มีอัตตาอย่างแท้จริง มีแต่อนัตตา และตายแล้วก็จะเกิดใหม่ สัตว์โลกตายเกิดตลอดเวลา

## ๔. ยุคหลังนิจิเรน (พ.ศ. ๑๘๔๓-๒๑๔๓)

### ยุคโตกูงาวะ (พ.ศ. ๒๑๔๓-๒๔๑๑)

ความยุ่งยากทางการเมืองในสมัยกามาคุระ อันเนื่องมาจากความขัดแย้งกันภายในและการถูกกองทัพมองโกลรุกราน ทำให้พระพุทธรูปนามหายานนิกายนิจิเรนถือกำเนิดขึ้น นิจิเรนเป็นนักชาตินิยม เชื่อว่าตัวเองเป็นพระโพธิสัตว์สามารถกอบกู้ประเทศให้พ้นจากการรุกรานของชาวต่างชาติได้

“นิจิเรน” เป็นนักบวชญี่ปุ่น มีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. ๑๘๖๕-๑๘๒๕ เป็นผู้ดำเนินการปฏิรูปพระพุทธรูปในญี่ปุ่น ตั้งนิกายนิจิเรน ในพ.ศ. ๑๘๙๖ แล้วประกาศตัวเองว่าเป็นพระพุทธรูปที่แท้จริง คัมภีร์ที่สำคัญคือ สัทธรรมปณทริกสูตร นิจิเรนมีความเชื่อมั่นว่า พุทธธรรมจะบริสุทธิ์และกลับมามีบทบาทสำคัญต่อโลกได้ด้วยการสวด สาธยายคัมภีร์สัทธรรมปณทริกสูตร สวด “นัมเมียว โอะเร็ง เจ็กเกียว ขอนอบน้อมแด่พระสัทธรรมปณทริกสูตร” ยุคนี้ถือเป็นยุคทองแห่งศาสนาใหม่

ต่อมาหลังยุคเมย์ นิจิเรนแตกออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่คือ

(๑) โชกะงักไก หรือสมาคมสร้างคุณธรรมของโตดา โยเซอิ(ถือกำเนิดประมาณ พ.ศ.๒๔๗๓) เป็นศาสนาของกลุ่มคฤหัสถ์ครองเรือน เพื่อสร้างลัทธิชาตินิยมแผนใหม่

(๒) เรยูไก หรือชมรมสหายทางวิญญาณของคูโบ คาคุตาโร ตั้งขึ้นภายหลังกรุงโตเกียวและเมืองโยโกฮาม่าประสบภัยแผ่นดินไหวเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๘

(๓) ริชโชโคเซไก หรือสมาคมเพื่อการสถาปนาความถูกต้องและความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนของนิกเกียว นิวาโน แยกตัวออกมาจากเรยูไกก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๑

ยุคโตกว่าว่า เป็นระบบโชกุน(ทหาร) แต่อยู่ในระยะใกล้จะหมดอำนาจ แม้ศาสนาจะถูกจำกัดบทบาท แต่นิกายโยโดผสมกับลัทธิขงจื้อ และชินโตยังคงมีบทบาทสำคัญ การใช้อำนาจจิตรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการนับถือศาสนา ทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน ในที่สุด ระบบทหารก็ต้องคืนอำนาจให้แก่ระบบจักรพรรดิ

## ๕. ยุคเมย์ (ยุคเสรีภาพ พ.ศ.๒๔๑๑-๒๔๕๕)

การสิ้นสุดยุคอำนาจโชกุน ทำให้เสรีภาพกลับคืนมา (ยุคทหาร) ปัจจัยสำคัญในยุคนี้คือการประกาศใช้รัฐธรรมนูญระบบใหม่ ให้เสรีภาพทางด้านศาสนา แต่ว่าพร้อมกับการให้เสรีภาพนี้ จะมีการเชิดชูชินโตขึ้นมา ความจริงชินโตก็คือเต๋า (มาจากภาษาจีนว่า เซงเต๋า แปลว่าวิถีแห่งพระเจ้า) เชิดชูศาสนาชินโต ตั้งสถาบันทางศาสนา เรียกว่า “โตเกียวยิน” วัตถุประสงค์คือ การรวมนักบวชชินโตกับพุทธเข้าด้วยกัน นิกายที่สามารถปรับตัวได้ในยุคนี้คือนิกายโยโด หรือซุชาวดี นิกายเซน นิกายนิจิเรน เป็นกลุ่มวิถีแห่งศรัทธาทั้งหมด มีวิถีแห่งปัญญาแทรกเข้ามาหนึ่งคือ ตันตระ หรือซิงงอน ก็สามารถเข้ามาอยู่ได้ แต่ไม่เป็นที่นิยมมากนัก หลักศรัทธาที่เน้นในยุคนี้ คือ

(๑) ให้บูชาเทพเจ้าของชินโต และส่งเสริมลัทธิชาตินิยม

(๒) ส่งเสริมจริยธรรมภายในชาติ

(๓) จงรักภักดีต่อจักรพรรดิในฐานะโอรสแห่งสวรรค์

นักปราชญ์ฝ่ายพระพุทธศาสนารวมพลังกันวางรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรม โดยนำหลักพระพุทธศาสนาแบบจีนมาดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมญี่ปุ่น

## ๖. ยุคไทโช (พ.ศ.๒๔๕๕-๒๔๖๙)

ตั้งแต่ยุคไทโชเป็นต้นมา มีการฟื้นฟูอุดมการณ์ของชินรันขึ้นมา นักบวชในพุทธศาสนาส่วนมากเปลี่ยนทัศนคติตัวเองมาเป็นคฤหัสถ์ครองเรือน ปฏิบัติธรรม มีบุตรและภรรยาได้เหมือนคนทั่วไป ยุคชินรันเกิดขึ้นในสมัยกามาคุระ (พ.ศ.๑๙๐๐) ก็ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาในยุคนี้

ข้อสังเกตประการหนึ่ง คือ การเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตญี่ปุ่นของปรัชญาคาร์ล มาร์กซ โดยแฝงเข้ากับพุทธปรัชญากลุ่มนิจิเรน มีผลทำให้ชาติญี่ปุ่นุ่นวายเกือบล่มจม ชาวญี่ปุ่นต้องช่วยกันแก้ไขโดยฟื้นฟูปรัชญา



*Predestinationism* หรือ *Ontology* หรือ *Extremist Cosmotheism* ที่ถือว่าพระเจ้าคือผู้คุ้มครองสูงสุด จักรพรรดิคือโอรสแห่งสวรรค์ ทำให้ชาติญี่ปุ่นอยู่รอดปลอดภัย รัฐบาลญี่ปุ่นออกกฎหมาย “คุ้มครองสันติภาพ สาธารณรัฐ(Public Preservation Law)” จุดประสงค์เพื่อรื้อฟื้นแนวคิด “จักรพรรดิคือโอรสแห่งสวรรค์” นั้นเอง

ลัทธินิยมในศาสนาอยู่ในสายตาของฝ่ายบ้านเมือง พระพุทธศาสนาต้องเฝ้าดูแนวนโยบายแห่งรัฐ ตลอดเวลา เพื่อปรับตัวให้เข้าสถานการณ์ แนวทางหนึ่งที่จะทำให้อยู่รอดก็คือ การเชิดชูพระโอรสบุญพระในฐานเทพผู้เป็นศูนย์กลางแห่งโลก เป็นผู้สร้างสูงสุด เป็นประธานแห่งสวรรค์

## ๗. ยุคโชวะ (พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๔๗๘)

เพื่อให้อยู่รอดในสังคมที่กำลังซับซ้อนมากขึ้น นักบวชในพุทธศาสนาต้องทำหน้าที่ ๒ อย่างในขณะเดียวกันคือ ประกอบธุรกิจ เช่นเป็นเจ้าของโรงพยาบาล เจ้าของธุรกิจใหญ่โต เพราะต้องระดมทุนเอง และทำหน้าที่นักบวช ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ สมัยโชวะเป็นยุคเสรีภาพทางศาสนา ทำให้มีลัทธิกายทางศาสนาเกิดขึ้นมาก เช่น ชินโตมี ๖๕ กลุ่ม พระพุทธศาสนามี ๒๙ กลุ่ม คริสตศาสนามี ๔ กลุ่ม การต่อสู้ การดำรงตนในสังคม จึงถูกกดดันหลายด้าน จากระเบียบกฎหมาย แนวคิดชินโต จะสร้างชินโตแห่งรัฐเป็นศาสนาประชาชาติ เป็นศูนย์รวมของทั้งหมด จึงพยายามรวมนักบวชทั้งหมด ยุคหลังโชวะ(หลังพ.ศ.๒๔๗๘) ประกาศนโยบายรวมโลกทั้ง ๔ ให้มาอยู่ภายใต้หลังคาเดียวกัน ให้ถือว่าประเทศญี่ปุ่นเป็นดินแดนของพระเจ้า อำนาจของญี่ปุ่นครอบคลุมโลกทั้ง ๔ เห็นได้ชัดเพราะว่า เพราะนโยบายนี้เอง ญี่ปุ่นจึงเข้ายึดจีนบ้าง เกาหลีบ้าง และอีกหลายประเทศ แล้วประกาศสงครามโลก

## สรุป

### สถานการณ์พระพุทธศาสนา

### กับภาวะหลงมิติทางศาสนาในญี่ปุ่นปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาพยายามได้เป็นแกนหลักแห่งสังคมวัฒนธรรมญี่ปุ่นในปัจจุบัน ที่เห็นได้ชัดมีอยู่ ๓ เรื่องคือ (๑)ความเด็ดเดี่ยวมั่นคงในการคิดและทำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง คิดและทำอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะแล้วเสร็จ ข้อนี้ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนานิกายเซน (๒)ความมีศิลปะและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ข้อนี้ก็เป็นอิทธิพลจากเซน เช่นเดียวกัน (๓)การมีศรัทธาในโลกนี้และโลกหน้า ศรัทธาในดินแดนอุดมคติซึ่งรับรู้หรือรู้เห็นไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส ทำให้ชีวิตมีความหวังตลอดเวลา ข้อนี้เป็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายสุซาวดี

แต่มีข้อสังเกตที่นักวิเคราะห์ได้นำเสนอไว้ เกี่ยวกับแนวโน้มใหม่ทางศาสนาปัจจุบัน โดยเฉพาะแนวโน้มใหม่ที่เรียกว่า “วิกฤติการณ์แห่งอัตตลักษณ์หรือเอกลักษณ์แห่งมวลชน(Mass Identity Crisis)” มีหลายลักษณะ เช่น เป็นคริสต์นิกาย Prebyterian แต่ไม่เชื่อในพระเจ้า เป็นคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์แต่ปฏิบัติโยคะ นับถือยูดาเยแต่

ประกาศว่า “เราเป็นอเทวนิยม” นับถือนิกายลูเทอรัน แต่ปฏิบัติกรรมฐานแบบพระพุทธศาสนา กล่าวโดยสรุปก็คือ ศาสนิกของแต่ละศาสนาไม่รู้ศาสนาธรรมของศาสนาที่ตนนับถืออยู่ “มองตัวเองไม่ออก บอกตัวเองไม่ได้ ใช้ตัวเองไม่เป็น”

ความไหลบ่าแห่งทางเลือก ทำให้เกิดภาวะหลงมิติมากขึ้น การเลือกที่จะนับถือศาสนาใด ๆ ไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ วิธีการที่จะเข้าหาศาสนาก็มีหลากหลาย ปรัชญาการณทางศาสนาแบบไหนจริง แบบไหนถูกปั้นแต่งขึ้นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ยากที่จะแบ่งแยกและตัดสิน

พระพุทธศาสนาแบบสถาบันในญี่ปุ่น จำกัดบทบาทของตัวเองมาก หรือบางที่เป็นเพราะความไม่นำพาพระธรรมวินัย ทำให้สังคมให้ความสำคัญแก่พระสงฆ์น้อยลง พระสงฆ์เองต้องดิ้นรนประกอบธุรกิจเพื่อยังชีพ บางคนในญี่ปุ่น เรียกพระพุทธศาสนาว่า “พระพุทธศาสนาแห่งงานศพ(Funeral Buddhism) คฤหัสถ์ไม่ได้คาดหวังบทบาทอะไรจากวัด ยกเว้นเรื่องงานและการตาย พระสงฆ์ญี่ปุ่นสูญเสียความสามารถที่จะอบรมประชาชนด้านศีลธรรมโดยสิ้นเชิง

ที่น่าเศร้ายิ่งขึ้นไปอีกก็คือว่า ในวัดจำเป็นต้องมีสุสาน เพื่อเก็บค่าเช่าเป็นรายของวัด พระสงฆ์มีฐานะเพียงคนเฝ้าสุสาน เมื่อมีคนตาย ชาวญี่ปุ่นเสียค่าจัดงานศพประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ เยนต่อหนึ่งรายในเวลา ๒ วัน (ประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาท) ชาวญี่ปุ่นบางคนเรียกพระสงฆ์ญี่ปุ่นแบบดูถูกว่า “พระแดง(Red Monk)” เหมือนในเมืองไทยที่บางคนเรียกพระไทยว่า “จิ้งเหลียง”

วัดแห่งพระพุทธศาสนากับศาลเจ้าแห่งชินโตกำลังต่อสู้กันในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะเรื่องการหารายได้ ข้อแตกต่างก็คือว่า วัดกำหนดค่าใช้จ่ายสำหรับสุสานค่อนข้างจะตายตัวมากกว่าศาลเจ้าแห่งชินโต ใน พ.ศ.๒๕๔๓ มีการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ๗๖.๖ เปอร์เซ็นต์ไม่นับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะ

ปัจจุบัน ทั้งพุทธและชินโตมีคู่แข่งเพิ่มขึ้นมาอีก คือ คริสต์ศาสนา มีชาวญี่ปุ่นจำนวนมากนิยมแต่งงานแบบคริสต์(Christian Styled Wedding) มีการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง ๔๐๐ กลุ่มตัวอย่างที่แต่งงาน ๗๐.๒ เปอร์เซ็นต์บอกว่า “จัดงานแต่งงานแบบคริสต์” ๑๗.๘ เปอร์เซ็นต์แต่งแบบพิธีชินโต ๑๑.๑ เปอร์เซ็นต์ไม่ได้จัดพิธีทางศาสนา และไม่มีใครจัดงานแต่งงานในวัดแห่งพระพุทธศาสนาเลย ถามว่า “เกิดอะไรขึ้นในสังคมญี่ปุ่น ?” ชาวคริสต์ในญี่ปุ่นมีประมาณ ๐.๘ เปอร์เซ็นต์ โบสถ์คริสต์มีเพียง ๖,๕๐๐ แห่ง ศาลเจ้าชินโตมี ๘๐,๐๐๐ แห่ง และวัดแห่งพระพุทธศาสนามี ๗๕,๐๐๐ แห่ง(พ.ศ.๒๕๔๑)